

De heilige natuur

Pim Martens
&
Marloes van de Goor

De heilige natuur

Niet-westerse stemmen over dier, mens en klimaat

NOORDBOEK FILOSOFIE

© 2022 Pim Martens & Marloes van de Goor | Uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: Barbara Jonkers

Boekverzorging: Elgraphic

NUR: 719

ISBN: 9789056159092

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, Postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv
www.noordboek.nl

INHOUD

DIERZAAM 7

Voorwoord door Pim Martens

Interviews

Angaangaq Angakkorsuaq 13

Sjamaanse wijsheid uit Groenland

Chief Phil Lane Jr. 21

Ihanktonwan Dakota en Chickasaw wijsheid uit Canada en de VS

Adam Kuleit Mwarabu 35

Parakuiyo Masai wijsheid uit Tanzania

Chao Hwei Shih 43

Boeddhistische wijsheid uit Taiwan

Khaleel Ur Rehman Chishti 61

Islamitische wijsheid uit Pakistan

Natan Slifkin 71

Orthodox Joodse wijsheid uit Israël

Audelino Sac Coyoy 81

Maya K'iche wijsheid uit Guatamala

Jayasihji Jhala 91

Hindoeïstische wijsheid uit India

Anita Sanchez 103

Azteekse wijsheid uit Mexico

Solomon Wawatie 111

Anishinabe wijsheid uit Canada

Harrie Smeets 119

Rooms-Katholieke wijsheid uit Nederland

Ruth Valerio 127

Theologische wijsheid uit Groot-Brittannië

ONZE ETHIEK 135

Nawoord door Marloes van de Goor

DANKWOORD 141

DIERZAAM

Voorwoord door Pim Martens

‘De grootsheid van een natie kan worden beoordeeld naar de manier waarop haar dieren worden behandeld,’ zei Mahatma Gandhi vele jaren geleden. In het besef van hoe we tegenwoordig met dieren en de natuur omgaan confronteert deze uitspraak ons op een ontvullerende wijze met onszelf.

Vanaf hun eerste moment op aarde hebben mensen te maken gehad met dieren. De evolutie van jager en verzamelaar naar boer en ‘moderne’ mens heeft ons gevormd tot wie we zijn. Onze houding ten aanzien van natuur, milieu en dieren veranderde. De vroege, jagende mens beschouwde dieren zeer waarschijnlijk als gelijkwaardige tegenstanders. Het is verder bekend dat dieren onderdeel waren van vroege religieuze of spirituele uitingen. Ze werden met ontzag bejegend, maar ook geofferd. Dit veranderde toen de mens zich ontwikkelde tot landbouwer. Door onder andere de christelijke religie, de industriële revolutie en verstedelijking, ontstond een fundamentele scheiding tussen mens en natuur. We onttrokken ons aan de wilde, woeste natuur met taal, arbeid en cultuur, en noemden het beschaving. We gingen de natuur naar onze hand zetten. We hoefden niet meer te jagen, want ons voedsel verbouwden we zelf.

Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw groeide het besef dat natuurlijke hulpbronnen niet onbeperkt gebruikt kunnen wor-

den, het begrip 'duurzaamheid' werd bedacht om de verschillende 'systemen' die voor ons van belang zijn (milieu, maatschappij en economie) zo goed mogelijk met elkaar in balans te brengen. Doordat we echter steeds meer zijn gaan beseffen dat alles wat leeft op aarde onderling verbonden is, en dat de mens zeker geen unieke positie hierin heeft, voldoet 'duurzaamheid' als begrip niet geheel meer. Willen we de aarde leefbaar houden, moeten we rekening houden met de behoeftes, gevoelens en intrinsieke waarde van alles wat leeft, inclusief dieren: we moeten dierzaam zijn dus. Dierzaamheid gaat verder dan 'duurzaamheid': het belang van en respect voor dieren en hun natuurlijk omgeving staat voorop. Of anders gezegd: dieren en de natuur waarin ze leven moeten een centrale rol spelen in het concept van duurzaamheid. Duurzaamheid impliceert dierzaamheid.

Er lijkt echter geen sprake te zijn van een dierzame ontwikkeling in de evolutie van de westerse mens. De scheiding tussen mens en natuur leidde tot een afnemende betrokkenheid bij dierenwelzijn, en tot de wereldwijde milieuproblemen die we vandaag de dag zien. De 'dierzaamheid' verdween en we gingen dierenleed moreel aanvaardbaar vinden. Nu, in de eenentwintigste eeuw, wordt de manier waarop wij met dieren en de natuur omgaan met de dag zorgelijker. De dieren-industrie leidt tot dierenleed, tot water- en grondproblemen, te veel stikstofuitstoot en broeikasgassen. We zijn volgens wetenschappers in het *Antropoceen* beland: het tijdperk waarin de invloed van de mens (antropos) op de aarde en de atmosfeer wereldwijd zichtbaar is. De huidige 'beschaving' beïnvloedt het wereldwijde klimaat en uiterlijk van de planeet op kwalijke wijze. En mensen en dieren zullen daar overal de verstrekkende gevolgen van ondervinden.

Religie speelt een belangrijke rol als het gaat om de houding van de mens ten opzichte van de dieren waarmee hij de wereld deelt.

Aan de ene kant kan het geloof in een goddelijke identiteit of de identificatie met een bepaalde religie leiden tot een positieve waardering voor de natuur, aan de andere kant kan religie ons minder met de natuur verbonden laten voelen. Dit hangt samen met de geloofsovertuiging die men aanhangt. Bijvoorbeeld: het confucianisme, een vertegenwoordiger van de traditionele cultuur en heersende filosofie van veel Aziatische landen, beïnvloedt zowel Chinese als Japanse sociale waarden, inclusief de houding van het publiek tegenover dieren. In het confucianisme worden mensen beschouwd als de heer van de schepping en kunnen dieren worden opgeofferd voor het voortbestaan van de mens. Naast het confucianisme dragen ook het boeddhisme en het traditionele shintoïsme bij aan de Japanse sociale waarden. De leerstellingen van het boeddhisme en het shintoïsme benadrukken de wederzijdse zorg en compassie in relaties tussen mensen en niet-menselijke dieren. Maar hoe we uiteindelijk met dieren omgaan is sterk afhankelijk van de diersoort en de situatie. Een ding is duidelijk: onze dominante huidige sociaaleconomische en politieke systemen raken losgekoppeld van de ecologie van het leven.

Gandhi had natuurlijk gelijk toen hij zei
dat de grootsheid van een natie kan
worden beoordeeld naar de manier
waarop haar dieren worden behandeld.

Onze relatie met dieren in hun en onze natuurlijke omgeving is in de loop van de tijd drastisch veranderd. Echter, niet elke cultuur nam de route naar modernisering op basis van het dogma van economische groei. Veel traditionele wereld- en mensbeelden, in tegenstelling tot het modern-westerse wereld- en mensbeeld, zijn

gebaseerd op een diep begrip en doorleefde ervaring van de aard van het leven als een onderling afhankelijk, onderling verbonden en wederkerig geheel. In traditionele culturen wordt de mens als onderdeel van de natuur gezien. Gelijkaardigheid, wederkerigheid en co-evolutie worden beschouwd als leidende principes voor de evolutie en ontwikkeling van de samenleving. Zo kunnen we bijvoorbeeld leren van veel oude inheemse culturen op onze planeet, en krijgen we via hen ook meer inzicht in wat een duurzame en dierzame samenleving nu zou kunnen inhouden. Aangezien we midden in onze grootste duurzaamheidsuitdaging zitten, is zulke reflectie noodzakelijk.

Gandhi had natuurlijk gelijk toen hij zei dat de grootsheid van een natie kan worden beoordeeld naar de manier waarop haar dieren worden behandeld. Daarom hebben we een vorm van duurzaamheid nodig die ook voor het dier en de natuur geldt: dierzaamheid dus. Dit boek laat zien hoe verschillende religieuze en inheemse leiders onze rol ten opzichte van dieren en de natuur zien. De tekst is gebaseerd op interviews die we met ze hebben gehouden. We hebben ze in spreektaal weergegeven. Ze bevatten soms filosofische bespiegelingen, maar zijn vaak ook luchtig van toon. Zie het alsof de geïnterviewde religieuze en inheemse leiders bij je op de koffie komen. Er zullen waarschijnlijk meer vragen bij je opkomen, dan er beantwoord worden, maar dat is goed. Ik hoop dat het lezen van ons boek je prikkelt en aan het denken zet over hoe jij omgaat met de niet-menselijke dieren en onze natuur, hoe het anders kan, hoe we ‘dierzaam’ kunnen leven, duurzaam als mens mét de dieren.

Pim Martens – januari 2022

ANGAANGAQ ANGAKKORSUAQ

Sjamaanse wijsheid uit Groenland

Angaangaq Angakkorsuaq behoort tot een familie van traditionele genezers uit het hoge noorden van Kalaallit Nunaat in Groenland. Angaangaq is sjamaan, verhalenverteller en drager van de Qilaut (winddrum). Zijn spirituele taak heeft hij van zijn moeder gekregen: het ijs in de harten van mensen smelten.

Kun je ons iets vertellen over je achtergrond?

Angaangaq betekent de man die op zijn oom lijkt. Ik ben vernoemd naar de oudere broer van mijn vader die vernoemd was naar zijn oom, die op zijn beurt weer vernoemd was naar zijn oom. We gaan dus ver in de tijd terug, maar we weten niet precies hoe lang. De familie van mijn grootmoeder en de familie van vaderskant wonen al wel meer dan 5000 jaar in hetzelfde dorp. Toen ik werd geboren, was er nog geen supermarkt. Er waren ook geen school en kerk; er waren alleen drie huizen. Mijn grootmoeder heeft ons opgevoed, ongeveer een kilometer ten westen van het grote ijs. Door de klimaatverandering die ervoor zorgt dat het grote ijs smelt, is de muur van ijs die vroeger meer dan 1500 meter was, nu minder dan 50 meter breed. De kleine rivier die mensen nu idyllisch noemen, vervoert meer dan 1 miljoen liter smeltend ijswater per seconde.

Angaangaq zucht en spreekt dan trots: ‘Groenland is het enige bewoonde land op aarde waar nog nooit oorlog is geweest. En uit onderzoek blijkt dat de aardkorst onder Groenland de oudste van de wereld is. Dat is wie ik ben en waar ik vandaan kom.’

Je sprak al over het smeltende ijs. Hoe zie je het effect van klimaatverandering nog meer op Groenland?

Vroeger beviel de kariboe op ons land, maar door de klimaatverandering zijn de kariboes verder naar het noorden getrokken. Omdat de planten begonnen te groeien en bloeien voordat de babydieren werden geboren, moest de soort zich aanpassen en verder naar het noorden gaan. Kariboes bevallen als de knoppen net opengaan. Want zodra een plantenknop is geopend, wordt het te moeilijk voor de jongen om te kauwen. Dus de kariboes stierven totdat ze zich aanpasten en een betere plek vonden om te bevallen.

We moeten allemaal voor onze kinderen zorgen.

Mijn land is nu van mij, want ik ben de oudste en dus moet ik nu voor de komende generaties zorgen. We moeten echt opletten. Niet alleen voor onszelf en de wereld van dieren, planten en mineralen, maar ook voor de elementen waarmee we leven: water, vuur en de winden die regen, sneeuw en ijspellets brengen. Alles is essentieel.

Maar de tijdsperiode van onze aandacht is kort. Hoe kunnen we beter opletten?

We weten waar de bergen en meren zijn. De dierenwereld past zich aan de veranderende aarde aan op een manier waar jij en ik

het moeilijk mee zouden hebben. We zijn ver verwijderd van onze collectieve dierenwereld. Als je naar Europa gaat, bestaat de dierenwereld vooral uit katten en honden. En dan zijn er ook nog koeien, varkens en kippen. Dat zijn de meeste dieren die we in Europa kennen. We realiseren ons niet dat de dierenwereld letterlijk enorm is.

Wat kan jouw traditie ons daarover leren?

In onze traditie bestaat de dierenwereld uit de zwemmende, de kruipende, de lopende en de vliegende dieren. Dat zijn de vier niveaus van de dierenwereld waarmee we leven. De zwemmende dieren zijn te vinden in de meren en de oceaan, de kruipende dieren kruipen op de bodem van de oceaan of het land, en dan zijn er nog de lopende en vliegende dieren. De een kan niet zonder de ander bestaan. Zo omschrijven we onszelf en onze relatie met de dierenwereld.

Tachtig miljoen mensen
waren bang voor één beer. Zo ver
zijn we uit elkaar gegroeid.

In hoeverre kunnen we onze verbondenheid met dieren en met de natuur herstellen? Is dat überhaupt mogelijk?

Weet je, er zijn maar vier mensenrassen in de wereld. In het oosten, waar de zon opkomt, is het altijd geel, dus daar hebben we gele mensen. Als de zonneschijn zich in het zuiden voor ons verbergt, is de zon altijd wit, dus daarom hebben we blanke mensen op aarde. Als de zon ondergaat in het westen, is ze altijd rood waardoor